

KAPİTALİST İKTİSADİ DÜŞÜNCENİN GEÇİRDİĞİ DÖNÜŞÜMLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Muhammed ÇELİK*

Mehmet DAĞ**

ÖZET

Kapitalist sistem, kurumları ile geçirdiği ve geçirmekte olduğu dönüşüm süreçleri ile canlılığını korumaya devam eden, insanlığa katkısı ile birlikte insanlar üzerinde tüm ekonomik sistemlerde olduğu gibi sosyolojik ve psikolojik etkisi olan bir ekonomik sistemdir. Bu çalışmada kapitalizmin kelime olarak kullanım alanlarına değinilmek suretiyle, en genel anlamda açıklamalar ile birlikte tanımı yapılacaktır. Yerleşmesinde ve gelişmesinde etkili olan kurumları ve bu kurumların işleyişi üzerinde durulacak, bu kurumların sistem için önemi belirtilecektir. Tarihsel süreçte ortaya çıkışı ve bu sistemin doğumunu hazırlayan sebep ve düşünceler üzerinde durulacaktır. Daha sonra sistemin evrimi ve bu evrime sebep olan süreçler irdelenecektir. Bu süreçlerin sosyal etkileri üzerinde durulacak ve kapitalist sistemde sebep olduğu değişimlere değinilecektir. Son bölümde sosyo-ekonomik etkileri bakımından kapitalist sistemin üzerine genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalist Sistem, Kapitalizm, Sermaye Birikimi, Özel Mülkiyet.

AN EVALUATION ON THE TRANSFORMATIONS IN THE CAPITALIST ECONOMIC THOUGHT

ABSTRACT

The capitalist system is an economic system that has sociological and psychological impact on people as well as on all economic systems, with contributions to humanity, which continue to maintain its vitality through transformation processes and processes that it has and is spending with its institutions. In this study, definitions will be made with explanations in the most general sense, referring to the areas of use as capitalism. The institutions that will be effective in the settlement and development and the functioning of these institutions will be emphasized and the importance of these institutions will be determined. It will focus on the emergence of the historical process and the causes and considerations that prepare the birth of this system. Then the evolution of the system and the processes that cause this evolution will be examined. The social effects of these processes will be emphasized and the changes in the capitalist system will be addressed. In the last part, a general evaluation will be made on the capitalist system in terms of socio-economic effects.

Keywords: Capitalist System, Capitalism, Capital Accumulation, Private Property

* Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Yüksek Lisans Programı
E-mail: muhammedcelik21711@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr. , Hakkari Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü
E-mail: mehmetdag323@gmail.com

GİRİŞ

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğu günden beri sınırsız istek ve ihtiyaçlarını karşılama arzusu ile yaşamakta ve bu arzularını gerçekleştirebilmek için çeşitli biçimlerde örgütlenme ihtiyacı hissetmiştir. Çağlar ilerledikçe insanoğlunun ihtiyaçları da değişmiş, bu ihtiyaçları ve gereksinimleri daha iyi karşılamak için yeni teknikler ve düşünceler ortaya çıkarmıştır. Bu düşünceler sonucu olarak da toplumda bir ‘ekonomik düzen’ ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu ekonomik düzenin başarılı bir düzen olup olmadığı toplumun iktisadi sorunlarına etkili çözümler sunup sunmadığına bakılarak anlaşılmıştır. Bu durumda bir toplumun ekonomik düzeni hangi kaideler üzerine temellendirilirse, daha etkili ve en verimli sunuca ulaşılacaktır. Ülkenin yetersiz kaynaklarının en verimli, en hızlı gelişmesi ve en adaletli paylaşımı nasıl bir sistem ile yapılabilir gibi sorular ortaya değişik ekonomik sistem modelleri çıkarmıştır.

Bu modellerden en çok tartışılanı şüphesiz kapitalizm modeli olmuştur. Kapitalist sistem daha fazla sermayenin birikmesine, biriken bu sermayenin üretime dönüştüğü ve emek sermayesine dayanan bir sistemdir. Ortaya çıkışı Merkantilist ve Fizyokrat düşüncenin etkisi ile tarım ve ticaretteki ilerleme ve yeni ticaret yollarının keşfi sayesinde olmuş. Sistemleşmesi ve yerleşmesi 16-18. Yüzyılları İngiliz sanayisindeki gelişmeler ile gerçekleştirmiş, Avrupa’ daki sanayi devrimi ile gelişimi hızlanmış ve 21. Yüzyıldaki küresel rekabet ve küresel rekabet gücü ile daha organize ve daha yayılcı bir hal almıştır. Sistem günümüzde birçok müdahalelere maruz kalmış birçok evrimsel süreçler geçirmek zorunda kalmış, biri diğerini tamamlayan kurumları ile varlığını tüm tartışmalarına rağmen devam ettirmektedir.¹

1. KAPİTALİZMİN TANIMI

Bazen bir hayat tarzı, bir siyasi görüş, bir moda, birleştirici bir düşman, bir hakaret argümanı, eleştirisel bir kavram olarak kullanılmasına rağmen, her sistemde olduğu gibi erken dönemlerde gelişerek amaçları ve hedefleri yönünden değişime ve dönüşüme uğrayan bir ekonomik sistemdir. Değişim ve dönüşüme çok çabuk adapte olabilen bir üretim organizasyonudur. Bu sistem en genel anlamda, “Bireylerin tek tek yada gruplar halinde, toprak ve genel olarak üretken kaynakların özel mülkiyetlerine sahip oldukları

¹ Aytaç, Ömer ve İlhan, Süleyman. “Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlaki Kriz”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, 2008, s.186.

ve diledikleri gibi kullanabildikleri bir ekonomik örgütlenmedir”². Bu ekonomik örgütlenmede sermaye sahipleri sermayesi hakkında sınırsız tasarrufa sahiptir. Herhangi bir müdahale kabul etmez. Müteşebbisyet konusunda azadedir.

Bu sistem daha fazla sermayenin varlığı, bu sermayeye dayanan üretim yöntemlerinin kullanılması, emek sermayesine ve teknolojik bilgi düzeyine dayalı bir sistemdir. Üretime egemen olan işletmelerde üretimde amaç; işçilerin, sermaye sahibinin yada tüketicilerin gereksinimlerini karşılamak değil, tamamen geniş pazar ve kar elde etmek içindir. Üretim başkalarının ihtiyacını karşılamak için yapılan bir etkinliktir.³ Belirlenen bu hedefe ulaşmak amacıyla sistem kendi temel kurumlarını belirlemiş ve tayin etmiştir. Bu kurumların tamamı birbiri ile bağlantılı birinin tam uygulanabilmesi ötekinin uygulanmasına bağlıdır. Kurumlar dış müdahalelerden ne kadar azade olursa, belirlediği hedeflere ulaşma isabet oranı o kadar yüksek olur.

2. KAPİTALİST SİSTEMİN KURUMLARI

2.1. Fiyat Mekanizması ve Rekabet Kurumu

Dış müdahalelerden en fazla etkilenen ve tüketiciyi en fazla etkileyen kurumların başında fiyat mekanizması gelir. Bir malın hangi miktarda üretileceği, eldeki üretim faktörlerinin hangi alanlarda kullanılacağı, yatırımların neye göre tahsis edileceği, vb. gibi kararların tamamı fiyatların verdiği bilgiler çerçevesinde yapılır. Müdahalelere maruz kalmayacak şekilde oluşan fiyatlar karar alma aşamasının odak noktasıdır.

Fiyat mekanizmasının sağlıklı bir şekilde devam etmesi ve istenen seviyeye gelebilmesinde rekabetin inkar edilemez bir etkisi vardır. Rekabet; karşılıklı olarak ekonomik mücadele şeklinde ifade edilebilir. Özellikleri yönünden bir birine yakın olan malların satıcıları alıcıları kapabilmek için ve alıcılarda ihtiyaçları olan malı kapabilmek için daima bir mücadele içinde olmuşlardır. Ekonomik sistemin diğer unsurları olan işçiler iş bulmak için, işveren işçi bulmak için, yatırımcı kredi bulmak veya pazara ulaşmak için sürekli bir rekabet içindedirler. Alıcı ve satıcıların piyasa ile ilgili tam bilgiye sahip olduğu, alıcı ve satıcıdan herhangi birinin kendi fiyatını empoze etmediği, dış müdahalelerden uzak (hükümet, devlet veya başka kurumların müdahalesi), tekелci

² Hasan İslatince, **İktisadi Sistemler**, Bursa: Ekin Yayın Dağıtım, 2009, s. 43

³ Fuat Ercan, **”Meta ve Para Analizinde Finans Kapital (1970 Sonrası Yaşanan Ekonomik İlişkiler İçin Teorik Bir Çerçeve),”** Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt 8, Sayı 27, s.160.

baskının etkin olmadığı ve piyasada bir alıcı ve satıcı kitlesinin mevcut olduğu bir rekabet ortamı kapitalist sistemin en ideal rekabet ortamıdır. Rekabet ortamı daha önce ifade ettiğimiz gibi malların normal fiyatının oluşmasına vesile olmaktadır. Adam Smith' in değer teorisinde üretim maliyetine eşit olan bir doğal fiyattan ve bunun karşısında olan piyasa fiyatından bahseder. Piyasa fiyatı alıcı ve satıcılar arasındaki rekabetten doğmaktadır. İşte bu rekabetten dolayı piyasa fiyatı doğal fiyata, başka bir ifade ile maliyet fiyatına doğru yaklaşır. Ayrıca rekabet; kaynakların en karlı şekilde kullanılmasında, yeni buluş ve dinamizmin ortaya çıkmasında, yeni tekniklerin kullanılmasına, üretimin tüketici tercihlerine daha yakın olmasına ve başarı oranının artmasına sebep olur.

2.2. Girişim Özgürlüğü ve Özel Mülkiyet

Girişim özgürlüğü kişinin sahip olduğu emek yada sermayeyi dilediği gibi kullanabilme serbestiyetidir. Bu özgürlük sayesinde işçi emeği karşılığı en yüksek ücreti vaadedene kayacaktır. Aynı şekilde toprak yada sermaye sahipleri de kaynaklarını istediği şekilde kullanabilir. Müteşebbis bu konuda özgür olduğundan sahip olduğu üretim faktörlerini en verimli düşündüğü alana sevk edecektir. Kaynakların en verimli alanlarda kullanılması öncelikle müteşebbisin daha fazla fayda sağlamasına sebep olduğu gibi toplumun da yararındadır. Kapitalist sistem bu inanca sahip olduğu için girişim özgürlüğünü bir ilke olarak edinmiştir.

Girişim özgürlüğünün tam manasıyla yerine gelebilmesi içinde özel mülkiyetin ayrı bir önemi vardır. Özel mülkiyet; sahip olunan değer sahibine özel bazı haklar tanımasıdır. Mülk üzerinde hak sahibi olan kişi mülk hakkında dilediği kararı verebilir, mülk üzerinde dilediği şekilde tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Bu şekli ile girişim özgürlüğüne ve rekabet kurumuyla yakın ilişki içindedir. Eğer Özel mülkiyet hakkı ortadan kaldırılır yada dış müdahaleler ile sınırlandırılır ise tam rekabet ortamından ve girişim özgürlüğünden bahsedilemez. Özel mülkiyet aynı zamanda ekonomik faaliyetleri özendirir ve sermaye birikimi sağlamaktadır. Oluşan sermaye birikimi daha fazla kar ve daha fazla sermayeyi tetikleyerek kârda sürekli bir artış trendine sebep olur. Dolayısıyla kapitalist sistemin olduğu bir yerde girişim özgürlüğünü ve özel mülkiyeti ortadan kaldırmak yada kısıtlamak sistemin özüne aykırıdır.

2.3. Veraset Kurumu

Kapitalist sistemin üretim mekanizmasının istenen düzeyde gerçekleşebilmesi için bir sermaye birikiminin olması gerekir. Oluşan sermaye birikiminin etkin bir üretime dönüşebilmesi için sermaye birikiminin devamı esastır. Sermaye sahibi sermayeyi istediği şekilde kullanma hakkına sahip olduğu gibi biriken sermayesini, yatırım araçlarını istediği kişiye bırakma serbestiyetinin olması gerekir. Bu şekilde müteşebbis özel mülkiyetindeki üretim araçlarını istediği kişiye bırakarak ve üretim araçları veraset yoluyla varislere geçerek üretimin devamı ve sermaye birikimindeki artışın devam etmesini sağlar.

Görüldüğü gibi kapitalist sistem kurumları ile beraber ahengini koruyabilen ve etkinliği maksimuma yaklaşan kurumları ile beraber yek vücut bir ekonomik sistemdir. Bir kurumu diğer birinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Kurumları ile birlikte müdahalesiz bir ortam kapitalizmin en büyük arzusudur. Çünkü saf liberal kapitalist sistem kurumları ile beraber işleyen, dış müdahalelerden azade bir ortam kapitalist sistem için en ideal ortamdır.

3. KAPİTALİST SİSTEMİN TARİHİ VE TARİHSEL EVRİMİ

İnsanlık tarihi sadece el emeği ile tüm ihtiyaçların karşılandığı, ihtiyaçlarını karşılamamanın tek amaç olduğu dönemden muazzam bir üretim ve tüketim kapasitesine ulaştığı, üretimi ve tüketimi organize edecek olan ve değişen şartlara göre değişimini hiçbir vakit yitirmeyen sistemler inşa etmiştir. Kapitalist sistemde tıpkı yaşayan bir insan gibi doğumu gerçekleştirmiş tecrübesiz, ele avuca sığmayan çocukluk dönemi⁴, aktivitenin had safhada olduğu olgunlaşmanın sağlandığı ve en fazla etkinliğin olduğu gençlik dönemini yaşamış ve dış etkenlere, müdahalelere maruz kaldığı, adeta önceki dönemlerden alınan darbelerin ve tıkanıklıkların bu dönemde hastalığa dönüştüğü yaşlılık dönemini yaşamaya devam etmektedir. Öz yapısına ters ve aykırı unsurlarla birlikte yaşamını devam ettirmektedir.⁵ Kapitalist Sistemi geçirdiği bu geçiş dönemlerini Werner Sombart' ın “Erken Kapitalizm”, “Yüksek Kapitalizm” ve günümüzde de canlılığını

⁴Durusoy, Serap. “Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği”, Alternatif Politika Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 366

⁵ Hilferding, Rudolf. **Finans Kapital**, çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 13

koruyan “Geç Kapitalizm” olarak tanımladığı dönem olmak üzere bir birini takip eden üç ana dönemde inceleyeceğiz. Bu üç dönem özünde aynı sistem ve sistemin kurumları ile işlemesine rağmen, sermayenin yönelim alanına göre birbirinden farklılık göstermektedir.

3.1. Erken Kapitalizm

Erken kapitalizm, değişik faktörlerin mevcudiyeti ile beraber asıl olarak tarım ve ticaret alanının ana omurgasını oluşturduğu bir dönemdir. Kapitalist sistem bu dönemde oluşumunu ve evrimini Merkantilist ve Fizyokrat düşüncenin etkisi ile tarım ve ticari kapitalizmin oluşması sayesinde gerçekleştirmiştir. Bu dönem takip edecek olan dönemlere göre üretkenliğin az olduğu, kar hırsının zirvelediği, ekonomik anlamda ahlaki olanın görmezden gelindiği saldırgan bir dönemdir.⁶

3.1.1. Fizyokrat düşüncenin etkisi

Kapitalist dönem öncesinin iktisadi hayatı, ekonomik olarak üretimin tarımsal olması ve büyük toprak sahiplerinin artı değere el koymasındır. Emek sahipleri de toprak sahiplerinin kendileri için uygun gördüğü miktarla yetinmek zorundaydı.⁷ Bu dönemde tarımsal faaliyetler ekonominin temelini oluşturuyordu. Kapitalist dönem öncesi tarımsal üretim sadece temel ihtiyaçların karşılanması için yapılırdı. Fakat erken dönem kapitalizmde toprağın, yani tarımın tüketim ihtiyacından çok daha fazlasını üretmesi tarımsal bir sermaye birikmesi düşüncesinin hakim olmaya başladığı bir dönemdi. Tarımsal üretimin artması devletin gücünün artması demektir. Devletin maddi serveti tarımsal üretim idi. Bunun dışındaki para ve kıymetli madenler mübadelede kullanılan araçlar idi.⁸ Bu nedenle Üretim araçlarının sahibi bir zümre, aile veya grubun olduğu, üretim aracının üretime dönüşmesini sağlayan emek sahiplerinin olduğu, devletin tarımsal üretime çokta müdahil olmadığı ve bu üretimin bir güce dönüştüğü ‘Tarım Kapitalizmi’ olarak adlandırabileceğimiz kapitalist bir düzenin olduğunu görmekteyiz.⁹

⁶ Aytaç, Ömer ve İlhan, Süleyman. “Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlaki Kriz”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, 2008, s.186.

⁷ Bierman, Werner. Arno Klönne, **Kapitalizmin Suç Tarihi**, çev. Bülent Özçelik, Phoneix Yayınları, Ankara, 2007, s.56

⁸ Fizyokrat Düşünce

⁹ İbrahim Çütçü ve Malik Atış, “Kapitalizme Yöneltilen Eleştiriler ve Sosyal Çalışma Kapitalizm İlişkisi”, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu, (ADYÜ-Sempozyum-2014), s.103

Tarım kapitalizmi sadece ürün üretmek ile kalmıyor, ürettiği bu ürünleri diğer bölgelere, değerli madenler karşılığı veya bazen de başka ihtiyaçların edinilebilmesi için mübadelede kullanıyorlardı. Bütün bunlar bize tarım kapitalizminde bir özel mülkiyetin, serbest dolaşımın, girişim özgürlüğünün ve veraset kurumunun mevcut olduğunu da göstermektedir.

3.1.2. Merkantilist düşüncenin etkisi

Ülke içinde paranın ve uluslar arası ticarete çoğunlukla değerli madenlerin mübadele aracı olarak kullanılması sonucunda bu madenlere olan talep artışı göstermiştir.¹⁰ Ulusların zenginliğini rezervlerindeki bu değerli madenlere bağlayan, ülkeye ne kadar çok değerli maden girişi olursa, buna paralel olarak ülkenin zenginleşeceğine inanan iktisadi düşüncenin¹¹ etkinliği ile değerli maden talebinde artışa neden olmuştur.¹² Değerli maden rezervinin artırılması için diğer ülkelerde bulunan madenlerin ülkeye getirilmesi gerekir idi. Bunun da en legal yolu diğer ülkelere değerli maden karşılığı farklı ürünler satarak karşılığında değerli madenlerin ülkeye getirilmesi sağlanırdı. “Gümrük tarifelerinden anlamam, ancak İngiltere’ den bir palto alırsam palto bende, param İngiltere’ de kalacak. ABD’ den bir palto alırsam, paltoda paramda ABD’ de kalacaktır.” diyen Abraham Lincoln bu anlayışı en bariz şekilde açıklamaktadır. Bu anlayış karşı konulamaz bir değerli maden birikim isteğini tetiklemiştir. Bunun sonucu olarak değerli maden talebi artmış, yeni ticaret yollarının keşfi ile beraber tüccarlar aracılığı ile Avrupa kıtasında değerli maden arzında ciddi artışlar olmuştur.¹³ Değerli madenlere olan bu talebin tüccarlara büyük zenginlikler kazandırmaya başlaması ile beraber Avrupa’da “Ticari Kapitalizm” diyebileceğimiz ticari alanda bir kapitalizmin geliştiğini söyleyebiliriz.

¹⁰ Bierman ve Klönne, s.28-29

¹¹ Merkantilist Düşünce

¹² İbrahim Çütçü ve Malik Atış, “**Kapitalizme Yöneltilen Eleştiriler ve Sosyal Çalışma Kapitalizm İlişkisi**”, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu, (ADYÜ-Sempozyum-2014),s.102

¹³ Avrupa’ da değerli maden artışı ekonomik hayatta fiyatları ciddi oranda artırmış. Fiyat artışları üretim sahiplerini cezp etmeye başlamış. Karları ciddi manada artış göstermiştir. Bu durum Kapitalizmin gelişmesine önemli bir oranda katkıda bulunmuştur.

3.2. Yüksek Kapitalizm

Erken kapitalizm döneminde özellikle ticari kapitalizmin etkisi, maden arzındaki artış ve ulusal devletlerin ortaya çıkması ile birlikte devletin uygulamaya koyduğu gelişim politikaları ağırlığın devletten özel teşebbüse kaymasına sebep olmuştur. Sermaye birikiminin artması, büyük pazarların oluşumu, geniş hammadde kaynaklarına ulaşılması bu döneme adeta damgasını vuracak olan sanayileşme sürecini hızlandırmış ve dolayısıyla kapitalist sistemin gelişme odağının ticaretten sanayiye kaymasına neden olmuştur. Bu dönemde sistem adeta şahlanmış dönemini yaşamaya başlamıştır. Bu şahlanış ile beraber kapitalist düşünce şimdiki kadar en ciddi sıkıntıları yaşamaya başlamış ve sistem ile ilgili en ciddi tartışmaların başladığı dönem olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan sıkıntıların sistemin geleceği ile ilgili tartışmaları beraberinde getirmesi ile beraber önemli müdahalelere maruz kalmış, bu müdahaleler sonucu değişimler geçirmeye başlamıştır. Kapitalist düşüncenin bu dönemde yükselişine ve evrimleşmesine sebep olan etkenleri, etkileri ile birlikte açıklamaya çalışacağız.

3.2.1. Endüstri devriminin etkisi

Merkantilist düşüncenin etkisi ve yeni ticaret yollarının keşfi ile beraber ülkelerde kapitalist sistemin vazgeçilmezi olan sermaye birikmeye başlamış ve bu durum şahıslara ve devletlere büyük bir güç kazandırmıştır. Sermaye birikimi sonucu oluşan güç çekiciliği, daha fazla güç edinilmesine sebep olmuş ve sermaye olarak daha düşük olan ülkeler büyük sermaye sahibi ülkeler tarafından, kaynakları paylaşılma yarışına girilmiş sömürge ülkeler haline gelmiştir.¹⁴ Böylece kapitalist sistemin temellerinden olan sermaye katlanarak birikmeye başlar ve yeni bilimsel buluşların sanayiye dönüşümü için gereken finansman sağlanmıştır. Bu sayede dünya bir sanayi devrimi yaşamaya başlamış, bu devrimin üretim tekniklerine getirdiği yenilikler ile birlikte daha az maliyete rağmen çok daha fazla ürün elde edilmeye başlanmıştır. Üretilen bu ürünler için yeni pazar ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Sanayi devrimi ile beraber büyük ölçekli fabrikaların artması daha fazla emek ihtiyacını ortaya çıkarmış ve toplumda bir emek sınıfı oluşmuştur. 18. Yüzyılın sonlarına doğru İngiltere’de üretim sahiplerinin daha fazla kâr hırsı ortaya emeği sömürülen işçi

¹⁴ Berman ve Klönne, s. 13-14

sınıfının daha organizeli hareket etmesini sağlayacak olan sendikal hareketler ortaya çıkmasına neden olmuştur. ¹⁵Sendikal hareketler ile beraber işçiler üretim sahiplerine karşı emeğinin karşılığı olarak pazarlık yapmaya başlamıştır

Sanayi devrimi ile beraber üretimde teknolojinin yerleşmeye başlaması, insan gücüne olan ihtiyacın azalması, sağlık alanındaki gelişmeler ile beraber toplu ölümlere sebep olan hastalıklara çarelerin bulunması ile ölüm oranları azalmış, çok ciddi bir nüfus artışı ortaya çıkması ile birlikte nüfus yaşlanmaya başlamıştır. Bu nüfus artışının sebebiyle ülkelerde bir işsizlik sıkıntısı baş göstermeye başlamıştır.

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan emek sınıfının, daha fazla üretim elde edilebilme amacıyla, çok büyük hak kayıpları yaşamaya başlaması, ciddi bir işsizlik sıkıntısının ortaya çıkması, nüfusun beklenilmeyen derecede artması toplumda bir huzursuzluğun ve farklı toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunlar ile karşılaşmaya başlayan devletler çözüm yolları aramaya başlamıştır. İşte bu arayışlar sonucu liberal kapitalist sisteme müdahaleleri beraberinde getirmiş ve sistem bu yeni müdahaleler ile birlikte kendisini güncellemiştir.

3.2.2. Birinci dünya savaşının etkisi

Sanayi devrimi ve bu devrimle daha fazla kar, sermaye artışı ve güç kazanma arzusu sonucu dinamikleşen sömürgecilik rekabeti ve bu rekabetin baş nedeni olduğu 1. Dünya harbi saf kapitalist dönemin sonunu yaklaşıyordu. Bu savaşın ekonomik sonuçları çok ağır boyutlara ulaşmıştı. Savaşan devletlerin büyük harcamaları karşılayabilmek için devamlı para harcamaları fiyat istikrarının bozulmasına neden oluyordu. ¹⁶ Savaşın ekonomik sonuçları da çok ağır olmuştu; savaşan devletlerin hepsinde üretim büyük bir oranında düşmüştü. Büyük işletmeler de çok ciddi tahribatlar oluşmuş, birçok işletmecisi savaş süresince üretimlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Savaşan devletler tüm enerjilerini savaşa harcamıştı. Emek kaynağı nüfus savaş cephelerine sürülmüş, üretimine devam eden işletmelerde emekçi bulma da sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Yetişkin erkek nüfusta (emek kaynağı) ölümler sonucu azalma

¹⁵ Özkiraz, Ahmet ve Talu, Nuray. “Sendikaların Doğuşu: Türkiye ve Batı Avrupa Karşılaştırması”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı :2, 2008, s. 108

¹⁶ İslatince, s. 52

olmuş; nüfus yaşlanmaya başlamıştır. Savaş sonrası azalan üretken nüfus sonucu yeni buluşlar ve üretim bir önceki yüzyıl ile karşılaştırılmayacak boyutta azalmıştı. Buluşların azalması üretimdeki artış trendini yavaşlatmıştır.

3.2.3. 1929 ekonomik krizin (büyük buhran) etkisi

Yeni ticaret yollarının keşfi ile kapitalist düşüncenin farklı coğrafyalarda da kabul görmesi, uluslar arası ticari etkileşimin artması ve Birinci Dünya Savaşının Avrupa da sebep olduğu ekonomik yıkım ile birlikte, bir önceki dönem Avrupa kapitalizminin gelişmesine hizmet etmiş olan ABD şimdi olumsuz etkiler yapmaya başlamıştı.¹⁷ Ayrıca uzak doğuda Japonya gibi rakipler ortaya çıkmaya başladı. Bütün bu gelişmeler Kapitalist sistemin içine girdiği bir bunalımı haber veriyordu.

Önceleri yaygın olmayan, konjektürel ve kısa süreli bunalımlar yaşayan kapitalist sistem 1929 yılında borsalarda oluşturduğu süpekülasyonlar ile bankalardan yüksek faizlerle krediler çekilip bunlar tahvil ve hisse senedi alımında kullanılmasına ve likitide ihtiyacının ortaya çıkmasına sebebiyet vermesiyle borsalara aşırı derecede tahvil ve hisse senedi sürülmüştür. Satışa sunulan hisse senedi ve tahvilin satılamaması sonucu birbirine bağlı iflaslar büyük bir çöküntüye neden olmuştur.¹⁸ Kısa sürede bu çöküntü dünyayı sarmaya başlamış.¹⁹ Hızlı bir şekilde büyük iş kayıpları ve üretim azalması baş göstermiştir. Ekonomik bir zaman dilimi olarak kısa sayılabilecek bir sürede birçok ülke bu ekonomik bunalımdan etkilenmiştir. Bu bunalım Kapitalist sistemin tarihi boyunca yaşadığı ilk büyük bunalım olmuştur.²⁰

3.2.4. Keynesyen teorinin etkisi

1929 Büyük Bunalımı kapitalizmin ruhu olan ‘bırakın yapsınlar’ felsefesinin bunalıma çözüm üretmeyip, dış müdahalelere ve düzenlemelere zemin hazırlamıştır. Keynesyen Teorisi böyle bir ortamın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Keynesyen teorisinde devletin bütçe gelir giderleri manipüle edilerek talebin artmasını sağlamak,

¹⁷Durusoy, Serap. “Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği”, Alternatif Politika Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 368

¹⁸ İslatince, s. 53

¹⁹ Yay, Turan, Yay, G. Gülsün ve Yılmaz, Ensar. **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İTO Yayınlar, İstanbul, 2011, s. 16

²⁰ Delice, Güven.”**Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif**”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:20, 2003,s.66

aynı zamanda istihdam olanaklarını da artırarak işsizlik sorununa çözüm üretmeyi hedeflemiştir. Çünkü büyük buhrandan en çok etkilenen işsizlik sorunu olmuştur.²¹ Bu nedenle bu dönemde ekonominin canlandırılması amacıyla dönemin ABD Başkanı Roosevelt tarafından “New Deal” dediği, ücretlerin artırılması, işsizlere tazminat verilmesi, kamunun işsizliği azaltmaya dönük altyapı harcamalarının artırılması, üreticilere sübvansiyonlar verilmesi, ihracatı artırmaya dönük devalüasyon yapılması gibi Keynesyen Politolarını uygulamaya koymuştur²². Görüldüğü üzere Keynesyen teorisi de diğer dış müdahaleler gibi sistemin çelişkilerini görme yerine, sistemin aksaklıklarını örtmeye çalışmıştır. Keynesyen talep politikası ekonomik büyümeyi de etkileyerek, bu büyümenin kapitalistlerde yarattığı zenginliğin bir kısmı vergilendirilerek yeniden dağıtılmasını gerektirir. Bu şekilde refah devleti ortaya çıkar. Görünürde sosyal adalet zeminini yakalamak olsa da, asıl amaç emeğin mücadelesini dizginlemektir.

3.2.5. İkinci dünya savaşının etkisi

Dünya daha henüz 1929 Krizinin etkilerinden yeni yeni kurtulmuş iken, kapitalist sistemin doğum ve şahlanış merkezi olan Avrupa’ da ortaya çıkan İkinci Dünya Savaşı geride çok büyük bir ekonomik yıkım bırakmıştır. Bu savaş Avrupa’ da ortaya çıkmasına rağmen geniş bir alana yayılmıştır. Uzak doğuda Avrupa kapitalizmine rakip olarak gösterilen Japonya’ nın ve diğer taraftan da ABD’ nin savaşa dahil olması ile neredeyse tüm dünyayı etkisi altına almıştır.²³ Savaşa dahil olmayan ülkeler bile savaş tehdidi nedeniyle ciddi miktarda genç nüfusu silah altına almış, savaş tedirginliği nedeniyle büyük savunma harcamalarına girmişlerdir.²⁴ Bu durum çalışacak emek gücünün azalmasına neden olmuş ve yapılan harcamalar fiyat istikrarını bozmuş, neredeyse tüm dünyada enflasyon rekor seviyelerde yükselmiştir. Bu durum ülkeler de stokçuların çok büyük kârlar elde etmesine, tröst ve tekelleşmenin artmasına neden olmuştur. Ülkeler de

²¹ Işık Nihat ve Duman Erhan.” **Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz.**” Calal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt No 19, sayı 2, 2012, s.240

²² Işık Nihat ve Duman Erhan.” **Reel ve Finansal Göstergeler Açısından 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz.**” Calal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt No 19, sayı 2, 2012, s.241

²³ Bierman ve Klönne, s. 165

²⁴ Bierman ve Klönne, s. 164-165

bu durumun önüne geçmek ve savaşın ekonomik etkilerini hafifletmek için ekonomiye daha fazla müdahalelerde bulunmak zorunda kalmıştır.

3.3. Geç Kapitalizm

Yüksek kapitalist dönemde ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı, 1929 Bunalımı ve İkinci Dünya Savaşının geride bıraktığı büyük yıkımlar, görülmemiş trajediler ve derin sosyal sorunlar ekonomik hayat üzerinde günümüzde de devam etmekte olan büyük değişimlere neden olur. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra Ulusal kalkınmanın ön plana çıkması ile birlikte, bir önceki dönemin en dinamik parametrelerinden biri olan sömürgecilik akımı etkisini yitirmeye başlar.²⁵ Bu dönemde kapitalist sistem kendisine tepkisel olarak ortaya çıkan sosyalist düşüncenin bazı parametrelerinden etkilenmeye başlar.²⁶ Bunun da etkisi ile sosyalizm yayılmaya başlar ve bunun yanında planlı ve karma nitelik taşıyan yeni ekonomi politikaları doğar.²⁷ Devletler eksiklik veya sorun gördüğü yerde gerektiğinde birebir müdahale etmeye başlar. Ekonomi ile ilgili hedefler koyar ve bu hedefleri gerçekleştirmek amacıyla düzenlemeler yapar.²⁸ Devlet eksiklik hissettiği durumlarda yatırımcı, tüccar sanayici ve sermayeci hüviyetine bürünür.

3.3.1. Bretton Woods sisteminin etkisi

Krizler ve savaşların etkisini ortadan kaldırma ve yenilerinin önüne geçmek için güçlü ülkeler yeni arayışlara girişmiştir. Yeni bir düzen kurma, bir sistem inşaa etme arayışları baş göstermiştir. İşte Bretton Woods Sistemi bu arayışlar sonucu üzerinde mutabakat sağlanmış bir sistemdir.²⁹ Bu sistem kapitalist düşünceyi yeni bir mecraaya taşımıştır. Ekonomik hayatta şimdiye kadar sadece mübadele aracı olarak kullanılan paranın ekonomi üzerindeki etkinliği daha da artmaya başlamıştır. İkinci dünya savaşının sonunda Bretton Woods Sistemi (galip devletlerin daha çok söz sahibi olması koşulu ile)

²⁵ Aytaç, Ömer ve İlhan, Süleyman. “**Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlaki Kriz**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, 2008, s.185

²⁶ Özkiraz, Ahmet ve Talu, Nuray. “**Sendikaları Doğu: Türkiye ve Batı Avrupa Karşılaştırması**”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı :2, 2008, s.112

²⁷ İslatince, s.55

²⁸ Cebeci, Kemal. “**Küreselleşme Bağlamında Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü**”, Sayıştay Dergisi, Sayı 71, 2008, s. 24-25.

²⁹ Karataş, Togan. “**Küreselleşme Sürecinde Finans Kapitalin Yükselişi ve 2007-2009- Dünya Ekonomik Krizi**”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011,s.65

44 ülkenin katılımı ile yeni dünya düzeninin tahsisi için kurulmuştur. Alınan kararlarda şunlardır³⁰:

- Sabit kur sistemine geçiş ile Dolar ve Sterlin rezerv para kabul edilecektir. 1 sterlin=2.8 dolar paritesi ve 1 altın=35 dolar güvencesi sağlanacaktır.
- Merkez bankaları rezervleri ile kuru sabit tutmakla mükellef olacaktır.
- Sabit kur düzenine işlerlik için IMF kurulmuştur. Ödemeler dengesi kriz anında devaülasyon ve ihracat artışı ile ülkelere döviz geliri sağlamaya çalışacaktır.
- Özellikle Avrupa' ya uzun dönem kalkınma kredileri vermek için Dünya Bankası Kurulmuştur.
- Serbest ticareti geliştirmek için GATT yürürlüğe sokulmuştur.

Bretton Woods Sistemi ilerleyen yıllarda etkisini göstermeye başlamış, özellikle 1945-1973 yılları arasındaki periyotta kapitalizm tarihi boyunca en büyük büyüme oranlarını yakalamış. Şimdiye kadar görülmemiş bir toplumsal refaha zemin hazırlamıştır. Bu nedenle bu döneme ekonomistler tarafından kapitalist sistemde '*altın çağ*' denilmektedir.

3.3.2. Finansal sistemin etkisi

Kapitalizm bu dönemde endüstride de etkinliğini devam ettirmesine rağmen asıl etkinliğini finansal alanda göstermiştir.³¹ Finansal sistemin en belirleyici unsuru fonlardır. Bu sistemin çalışma düzeni fon arz edenler ile fon talep edenler üzerine kuruludur. Fon arzedenerler doğrudan finansal piyasayı kullanarak yada aracı kurumları kullanarak fonlarını kullanmak isteyen fon talepçilerine ulaşırlar. Fon talep edenler fon arzedenerlere fonları karşılığında getiri sunarak borçlanırlar. Bu fon akışı bazen doğrudan bazen de

³⁰ Köymen, Oya, **Sermaye Birikirken-Osmanlı, Türkiye, Rusya**, 2. Basım, İstanbul, Yordam Kitap, 2002, s. 174-175' den akataran, Togan Karakaş, **Küreselleşme Sürecinde Finans Kapitalin Yükselişi ve 2007-2009- Dünya Ekonomik Krizi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011,s.12-15

³¹ Öztürk, Serdar. ve Gövdere, Bekir. "**Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:1,2010, s.381

dolaylı olarak gerçekleşir. Bu fon akışı yurtiçi olabildiği gibi yurtdışına doğru da çift yönlü olarak gerçekleşebilmektedir.³²

Finansal sistemdeki fon akışının en önemli kurumu fon talep edenler ile fon arz edenleri bir araya getiren aracı kurum bankalardır. Bankacılık sistemi, fon arz edenler ile fon talep edenlerin dünyanın neresinde olursa olsun fon akışının sağlanmasını daha da kolaylaştırmıştır. Böylece fon sahiplerinin fon talep edenlere ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum daha fazla tasarrufun yatırıma dönüşmesini sağlamasıyla, fonlara olan talebi önemli bir oranda artırmıştır. Fonlara olan bu talep artışı, fon sahipleri ve aracı kurumların kâr oranlarının çok fazla artmasına neden olmuştur. Bu kâr oranlarındaki artış finans sektörünün, sanayi ve reel sektörün önüne geçmesine neden olmuştur. Hatta banka sermayesi (para sermayesi) sanayi ve ticaret sermayesini kontrol altına almıştır.³³ Sermaye akışının sebep olduğu gelir artışı emeğin önüne geçmiştir. Reel sektöre katkısı olmayan ve üretimsiz kâr amacı güden sermaye ekonomiyi krizlere sürececek kapasiteye ulaşmıştır. Finans sisteminin makroekonomik parametreler üzerindeki etkisi ve krizlere neden olabilecek kapasitesi nedeniyle devletleri bu sistemin daha düzenli işlemesi açısından müdahalelere teşvik etmiştir.³⁴ Düzenleyici, denetleyici ve planlayıcı bir anlayışla kurumlar inşa edilerek finans sektörü devlet eliyle kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.³⁵ Fakat küreselleşmenin de etkisi ile ülkelerin kontrolü sağlamaları, bu sektörü kontrol altına tutmaları neredeyse imkânsızlaşmıştır.³⁶

4. SOSYAL ETKİLER

Sosyal hayatı en çok etkileyen unsurların başında ekonomi gelir. Uygulanmaya çalışılan tüm ekonomik sistemlerde asıl amaç insanı maksimum faydaya ulaştırmaktır. Maksimum faydayı sağlayan insan, bu faydanın verdiği haz, sağladığı imkânlar ile mutlu

³²Can, Hande, **Finansal Krizler ve Kırılgan Ekonomiler Üzerine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2016, s. 11.

³³ Togan Karataş, **Küreselleşme Sürecinde Finans Kapitalin Yükselişi ve 2007-2009 Dünya Ekonomik Krizi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.23.

³⁴ Altıntaş, Halil. “ **Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri**”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:22, 2014, ss. 39-61.

³⁵ Yay ve Diğerleri, s. 11

³⁶ Afşar, Muharrem.”**Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları**”, Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dersigisi, Cilt:6, Sayı: 2, 2011, s.146

bir hayat sürecektir. Kapitalist sistemde aslında tamda bu hedefe ulaşmak için ortaya çıkmış, geliştirilmiş ve değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerin en büyük sebebi de hedefine ulaşma amacıyla sebep olduğu toplumsal sorunlardır.

Kapitalist sistemin sebep olduğu sanayi devrimi beraberinde büyük toplumsal ve ekonomik birçok sorun getirmiştir. Sanayileşen kentlere doğru büyük göç hareketleri baş göstermiş. Sanayi kentlerine doğru oluşan bu göç hareketliliği, inşaat sanayisinin sanayileşme hızının gerisinde kalması nedeniyle kentlerde kalabalık gecekondulaşmalara sebep olmuştur.³⁷ Bu gecekondu mahallelerinde sosyolojik, psikolojik başta olmak üzere çeşitli hastalık oranlarında büyük artışlara sebep olmuştur. Sanayileşme ile hayat standardı artmasına rağmen hayat kalitesinde gerileme meydana gelmiş buda beraberinde insanlarda psikolojik olarak mutsuzluğun ve memnuniyetsizliğin artmasına neden olmuştur.

Kapitalist sistemin sermaye birikimini ve karını artırabilmesi için üretim araçlarından olan emeği minimum masraf ile yada en fazla verimi elde etme amacıyla maksimum çalışma süresine ile elde etmek isteyecektir. Bu istek işçileri çok fazla çalıştırmaya sebep oldu.³⁸ Çalışma dışında nerde ise hiçbir insani haklarını kullanamaz hale getirdi. Buda beraberinde psikolojik sorunların, hoşnutsuzlukların artmasına, bu sorun artarak toplumsal bir hal aldı. Bu toplumsal sorun zamanla artarak toplumsal bir hareketin, toplumsal bir sınıf olan işçi sınıfının doğmasına neden oldu. İşçi sınıfı yaşanan bu sömürünün önüne geçebilmek ve üretim sahiplerine karşı haklarını savunabilmek için örgütlenmeye başladılar. Bu örgütlenmeler günümüze kadar gelecek olan sendikal hareketlerin ortaya çıkmasına neden oldu.

Kapitalizm sayesinde üretim sahipleri karlılık oranlarını inanılmaz derecede artırmakta ve karlılık sermaye sahiplerine dolaylı olarak ta devletlere inanılmaz bir güç kazandırmıştı. Bu gücün cazibesi devletleri adeta güç yarışına sevketti. Bu güç yarışını güçlü devletlerin güçsüz olan devletleri sömürgeleştirmesine sebep oldu. Bunun sonucu

³⁷ Özkiraz, Ahmet ve Talu, Nuray. “Sendikaları Doğuşu: Türkiye ve Batı Avrupa Karşılaştırması”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı :2, 2008, s. 108

³⁸ İbrahim Çütçü ve Malik Atış, “Kapitalizme Yöneltilen Eleştiriler ve Sosyal Çalışma Kapitalizm İlişkisi”, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu, (ADYÜ-Sempozyum-2014),s.102

olarak sömürgecilik yarışı başladı. Bu sömürgecilik yarışı beraberinde büyük yıkımlar ve sosyal bunalımlara sebep olacak 2 dünya savaşına neden oldu.

Kapitalist sistemin sebep olduğu yıkımlar, krizler ve insani dramlar sistemin çok daha fazla tartışılmasına neden oldu. Bu tartışmalar beraberinde karşıt fikirleri, tepkisel düşünceleri ortaya çıkardı. Bu sistemin aksaklıklarına ve acımasızlığına karşı, günümüzde bir ideoloji haline gelecek olan tepkisel bir sistem olan, Karl Marks' ın düşünceleri etrafında şekillenecek ve somut bir vücut bulacak olan Sosyalist Sistemin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Şüphesiz farklı tepkisel sistemlerde ortaya çıkmıştır fakat içlerinden sosyal anlamda en fazla etkili olan ve günümüzde de bir ideoloji olarak ta toplulukları peşinden sürükleyecek olan sosyalist sistem olmuştur.

Günümüzde Kapitalizm ekonomik bir sistem olmaktan çıkıp toplumların sosyokültürel ve siyasi, tüm yaşam alanlarını kapsayan, içinde insan hakları, sosyal adalet, bireysel haklar, sosyo ekonomik haklar ve katılım haklarının da olduğu bir sosyal sisteme hatta ondan öteye bir dini anlayışa dönüşmüştür.³⁹ Bunun yanında düşünce dünyasını çağın gereklerine göre değiştirebilen özelliği, kapitalist düşünceyi diğer karşıt düşüncelere karşı avantajlı hale getirmektedir. En katı karşıtlığı savunan düşüncelerin uygulamasında bile kendine yer bulabilmektedir. Böylece mevcut küresel toplum koşullarında kapitalist düşünceyi görmezden gelmek mümkün değildir.

5. KAPİTALİST SİTEMİN DEĞERLENDİRMESİ

5.1. Olumsuz Yönleri

Kapitalist sistem geçmişten günümüze kadar çok tartışılan sistemlerden belki de en çok tartışılan sistem olmuştur. Bu tartışmalar çok çeşitli yönlerden olmuş. Bu tartışmalar özellikle 1. Dünya savaşından ve 1929 büyük bunalımından sonra hız kazanmış ve kapitalist sistemin geleceği çok ciddi tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaların ana eksenini kapitalist sistemin eksikliklerinin nasıl giderileceği konusu olmuştur. Sistemin daha faydalı bir şekilde işlemesi için nasıl bir müdahalede

³⁹ İbrahim Çütçü ve Malik Atış, “**Kapitalizme Yöneltilen Eleştiriler ve Sosyal Çalışma Kapitalizm İlişkisi**”, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu, (ADYÜ-Sempozyum-2014),s.104

bulunulabilirdi. Bunun için sistemin eksik kalan yönlerinin iyi araştırılıp irdelenmesi gerekir.

Kapitalist sitem içinde sorun teşkil eden konuların başında, endüstri devrimi ile beraber bilimdeki ve sağlıktaki gelişmeler hastalıkların kontrol edilmesine ve bunun sonucu olarak ölümlerin azalmasına neden olmuştur. Bu durum görünürde iyi gibi görünmesine rağmen özellikle 1750 ile 1850 yılları arasında nüfusun iki katına çıkmasına sebep olmuştur. Bu nüfus artışı daha çok sanayileşmenin merkezleri olan şehirlerde olmuş, bu artış gecekondu mahallelerinin oluşmasına ve bireylerin barınacak yer bulma sıkıntısı yaşamasına neden olmuştur. İnşaat teknolojisi endüstriyel teknolojinin gerisinde kaldığından, insanlar kötü koşullarda kalmak zorunda kalıyor bu durum onların psikoloji ve ruhsal açıdan büyük sıkıntılar yaşamalarına sebep oluyordu.

Kapitalist sistem refah yönünde birçok insanı olumlu anlamda etkilemesine, yaşam standardının artmasına sebep olmasına rağmen yaşam kalitesini bazı yönlerden çok olumsuz etkilemiştir. İnsan sadece fiziksel ihtiyaçlar sahibi bir varlık değildir. İnsanın bir de sevgi, aşk, muhabbet, şefkat, merhamet gibi manevi yönleri de mevcuttur. Fakat kapitalist sistem insan hayatını sadece maddi bir tatminlik üstüne kurar, maddi olarak tatmin olan insanın rahatlayacağı ve daha mutlu bir yaşam süreceğini düşünür. Ama gerçek bu değildir. Fabrikalar, imalathaneler, kısacası üretim merkezlerinin tamamı kapitalist sistemde işçiyi adeta robotlaştırır, insanın fiziksel özellikleri dışındaki özelliklerini yok sayar, kısacası insanı sistemin yalnızca bir metası olarak ele almaktadır.⁴⁰

Kapitalistlerin dizginlenemeyen daha fazla kar ve sermaye birikimi isteği ve arzusu ışığında ortaya çıkan rekabet eşit şartlarda olmadığı zaman daha güçsüz olanın sosyal eşitsizliğe, hatta haksızlığa maruz kalmasına sebep olur. Rekabetin güçsüz olana yaşam hakkı tanımaması sebebiyle ortada sadece güçlüler kalır ve güçlenmelerinin artarak devam etmesine sebep olur.⁴¹ Yalnız kalan güç sahipleri fiyatları diledikleri gibi ayarlamaya başlar. Böylece tüketicilerde büyük mağduriyetlerin ortaya çıkmasına neden

⁴⁰ Bierman ve Klönne, s. 122

⁴¹ Karataş, Togan, **Küreselleşme Sürecinde Finans Kapitalin Yükselişi ve 2007-2009- Dünya Ekonomik Krizi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 5

olur. Benzer şekilde rekabetin bir sonucu olarak daha fazla üretim yoluna gidilir bu şekilde bazen ihtiyaçtan çok fazla mal üretilir, bu mallar çoğu zaman daha düşük fiyata satılmak suretiyle yada imha edilmek zorunda kalınarak, kaynakların israfına neden olmaktadır.

Kapitalist sistemdeki veraset kurumu ve sermaye birikimi isteği çok büyük gelir adaletsizliğine sebep olmaktadır. Çoğu zaman herhangi bir emek harcanmadan bireyler çok büyük zenginlik sahibi olabilmektedir. Sermaye sahiplerinin artı değer ekseriyetinin hak sahibi olması nedeniyle, kârını katlayarak büyümesine rağmen, artı karın elde edilmesi aşamasında görev alan diğer kesim ise bundan cüzi bir miktarda faydalanmaktadır.⁴² Bu durum toplumun gelir dağılımında uçurum oluşmasına neden olmaktadır.

5.2. Olumlu Yönleri

Kapitalist Sistemin bu kadar zararlarının yanında hiç mi faydalı tarafları yok? Tabii ki bütün sistemlerin tartışılmaz hedefi insana en verimli faydayı sağlamaktır. Bu yönden baktığımız zaman kapitalist sistemin birçok faydasını sıralayabiliriz. Örneğin rekabet kurumu tüketicinin ihtiyacının karşılanmasında maksimum düzeyi yakalamaya çalışır. Bu sistem de fertlerin her birinin bireysel faydalarının toplamı, toplumun genel menfaatine eşittir. Rekabet sayesinde refah seviyesi artan kişi sayısı arttıkça toplumun da genel olarak refah seviyesi artmış olur bu da toplumun menfaatindedir.

Yine kapitalizmdeki özel mülkiyet ve girişim serbestiyetinin sağladığı imkânlar ile müteşebbisler daha rahat hareket eder. Bu da müteşebbislerde özgüven oluşmasına ve doğal olarak girişimcilik ruhunun oluşmasına vesile olmaktadır. İnsanda teşebbüs ruhunu ve heyecanını sağlamak çok zordur. Aslında birçok ülkede eğitimin asıl amacı da buna yöneliktir. Ülkeler bireylerini geçirdikleri eğitim sistemiyle, bireylerde özgüven duygusu ve girişimcilik ruhunu aşılama hedeflemektedir. Özgüven ve girişimcilik ruhunun mevcudiyeti bireylerde yeniliklere ve yeni fikirlere yönelme rahatlığı sağlar. Buda toplumun faydasına gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

⁴² İbrahim Çütçü ve Malik Atış, “**Kapitalizme Yöneltilen Eleştiriler ve Sosyal Çalışma Kapitalizm İlişkisi**”, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu, (ADYÜ-Sempozyum-2014),s.105

Kapitalist sistem aynı zamanda sermaye birikiminin desteği ve daha fazla kar elde etme düşüncesi ile teknolojik gelişmelerin artmasına ve bu artışın hızlanarak devam etmesini sağlar. Yine kapitalist sistemin teşvik etmesi ile birlikte yapılan teknolojik ve bilimsel araştırmalar hayatımıza yeni tüketim malları getirmiş. Bunlar da hayatımıza yeni kolaylıklar getirmiştir. Bu sayede toplumun hayat standardının artması sağlanmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada günümüze kadar hem sistem olarak, hem sosyolojik olarak hem siyasi olarak hemen hemen her alanda tartışma konusu olan kapitalist sistem; tanımı, geçirdiği tarihsel süreçler, kurumları ve kurumlarının işlevi, topluma pozitif ve negatif yönden katkısı ve sosyolojik etkileri yönünden ele alınmıştır.

Çalışmamızda elde edilen sonuçlara göre;

Kapitalist sistemin esası kardır. Kar olmadan sermaye birikiminin, emek piyasasının, işletmenin v.b hiçbir önemi yoktur. Sistem kurumları ile beraber en fazla kar amaçlar. Kapitalist sistem tüm kurumları ile birlikte işler, bir kurumu diğerinden, ayrı tutmak, önem açısından karşılaştırmak mümkün değildir.

Liberal kapitalist sistemdeki serbestiyet beraberinde çeşitli sorunlar getirmiştir. Rekabet kurumunda bozulmalar meydana gelmiştir. Tröstleşme ve tekeleşme ortaya çıkmıştır. Emek piyasası sömürüsü beraberinde itirazlar ortaya çıkarmıştır. Sendika hareketleri ortaya çıkmış. Bu sorunlar tüketicinin ve emek sahibinin korunması amacıyla beraberinde devlet müdahalelerini getirmiştir. Bu şekildeki sorunların çoğalması Liberal Kapitalist sistem müdahaleci kapitalist sisteme evrilmeye başlamıştır. Karşıt düşüncelerden etkilenmeye başlaması ile beraber, sistemin ruhuna ters düşünceleri kabullenmeye başlamıştır. Sisteme müdahale ekseriyetle sistem sayesinde güçlenen güç sahipleri tarafından yapılmıştır. Bu müdahaleler bazen sistemin aksayan yönlerine derman olmuştur, bazen de sistemi yeni bunalımlara, krizlere sürüklemiştir. Kapitalist sistem tarihsel süreç boyunca yaşadığı krizler sonucu müdahaleler yaşamış ve günümüze değişimler geçirmiş haliyle ulaşmıştır.

Sebebi olduğu birçok ekonomik krize, insani dramalara, sömürgeciliğin yaygınlaşması ve bunun sebebi olarak ortaya çıkan birinci ve ikinci dünya harplerine, bu savaşların sebebi olduğu büyük yıkıma rağmen, çağdaş dünyamızda insanoğlunun

hizmetine sunulan, yaşamı daha da kolaylaştıran hemen hemen bütün icatlarda liberal kapitalist sistemin katkısı inkar edilemez bir realitedir.

KAYNAKÇA:

Afşar, Muharrem. “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dersigisi, Cilt:6, Sayı: 2, 2011, ss.143-171.

Altıntaş, Halil. “ Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:22, 2014, ss. 39-61.

Aytaç, Ömer ve İlhan, Süleyman. “Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlaki Kriz”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, 2008, ss.182-210.

Bierman, Werner. Arno Klönne, Kapitalizmin Suç Tarihi, çev. Bülent Özçelik, Phoneix Yayınları, Ankara, 2007.

Can, Hande. Finansal Krizler ve Kırılgan Ekonomiler Üzerine Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2016.

Cebeci, Kemal. “Küreselleşme Bağlamında Ulus Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, Sayıştay Dergisi, Sayı 71, 2008, ss. 23-39.

Çütçü İ.ve Atış M. “Kapitalizme Yöneltilen Eleştiriler ve Sosyal Çalışma Kapitaliz İlişkisi”, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu, (ADYÜ-Sempozyum-2014), 2014, ss. 101-108.

Delice, Güven.”Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:20, 2003,ss.57-81.

Durusoy, Serap. “Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği”, Alternatif Politika Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, ss. 363-389.

Ercan, Fuat. “ Meta ve Para Analizinde Finans Kapital (1970 Sonrası Yaşanan Ekonomik İlişkiler İçin Teorik Bir Çerçeve” Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt 8, Sayı 27, s.157-186.

Hilferding, Rudolf. Finans Kapital, çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları, İstanbul, 1995.

Işık, Nihat ve Duman, Erhan.”Reel Finansal Göstergeler Açısından1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Celal Byar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:19, Sayı: 2, 2012, ss.239-260.

İslatince, H. İktisadi Sistemler, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa, 2009.

Karataş, Togan. Küreselleşme Sürecinde Finans Kapitalin Yükselişi ve 2007-2009- Dünya Ekonomik Krizi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Köymen, Oya, Sermaye Birikirken-Osmanlı, Türkiye, Rusya. 2. Basım, İstanbul, Yordam Kitap, 2002

Özkiraz, Ahmet ve Talu, Nuray. “Sendikaları Doğuşu: Türkiye ve Batı Avrupa Karşılaştırması”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı :2, 2008, ss. 108-126.

Öztürk, Serdar. ve Gövdere, Bekir. ”Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:1,2010, ss.377-397.

Yay, Turan, Yay, G. Gülsün ve Yılmaz, Ensar. Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, İTO Yayınlar, İstanbul, 2011.